

P. Corneille et le théâtre espagnol.

Par *Guillaume Huszár*. — Paris, Librairie Émile Bouillon. 1903.—8° 306 l.

Csak a mult év derekán jelent meg egy küllöldre szakadt magyar tudósunknak, *Kont Ignác*znak 510 lapos vaskos kötete a francia irodalomnak a magyarra gyakorolt befolyásáról (*Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie*, Paris 1902), a mely műnek révén szerzője most a magyar irodalom magántanára a Sorbonneon, midőn az újévre ismét egy érdekességgel gyarapodott a párisi könyvpiacz, magyar író munkája ez is és dr. *Haraszti Gyulán*ak *André Chénier*-ről szóló nagybecsű tanulmánya után a második, mely magyar szerzőtől, francia nyelven, francia irodalmi témával foglalkozik.

Huszár Vilmos, aki mint essay-író (Rousseau) és különösen mint műfordító (Verne-regények, legutóbb Echegaray : Halálos csönd) tette nevét már régebb idő óta ismertté, könyvet adott ki Párisban, mely a nagy Corneillenek s a spanyol szinköltészetnek viszonyát czélozza a lehető legtökéletesebben megvilágítani. Oly téma ez, — szerzőnk maga siet kijelenteni, — melyről már igen sokat összeírtak, úgy hogy szinte elcsépeltnék lehetne mondani. De a kérdés mégsincs véglegesen tisztázva. Mert a kik írtak róla: francziák, spanyolok, a kiket természetesen a nemzeti önérzet elfogulttá tett; németek, akiket esetleg francia ellenes szempont vezérelt; meg akárhány — különösen francia kritikus — csak igen felületesen ismerte a spanyol irodalmat, ami a pontos és megbízható összehasonlítást lehetetlenné tette. Ezzel szemben *Huszár* Vilmos két dologgal lép fel. Ő magyar ember, akinek a kérdés nem a

nemzeti hiúság kérdése s akinek semmi oka sincs akár a francziákkal, akár a spanyolokkal szemben elfogultnak lenni: álláspontja tehát tisztán tudományos, amit garantíroz másfelől az is, hogy a spanyol irodalmat, jelesül a tárgyhöz szükséges kritikai és forrásmunkákat tüzetesen ismeri.

Művének első fejezetében hosszasan és nagyobb részint czáfolva sorolja fel azokat a munkákat, melyek a Corneille és a spanyol színpad közti viszonyt tárgyalják. Majd miután álláspontját jelezte, a harmadik fejezetben párhuzamosan vázolja a spanyol és a francia színiköltészet fejlődését. Érdekesen mutatja be ezután a spanyol *comedia* jellemeit. A Corneillere vonatkozó összehasonlítás csak az ötödik fejezettel kezdődik: miként nyilvánul a *comedia* szelleme Corneille műveiben? Az utolsó fejezetben aztán időrendi sorrendben végig megy Corneille összes darabjain, aprólékos elemzéssel, összevetésekkel mutatva ki a tényleges vagy valószínű spanyol hatást.

Végig olvasva ezt a háromszáz egynehány oldalos sűrűn nyomott könyvet, úgy találjuk, hogy az elég hosszadalmas. A szerző lépten-nyomon mutatni akarja, hogy mekkora nagy apparátussal dolgozik, az olvasónak úgyszólván minden sor után számozott megjegyzésekre kell le és fel ugrálnia, örökös bírálat, vita, czáfolgatás az egész, ami nem egyszer nehézkességet, bántó ismétléseket szül, így az ötödik fejezet mondhatni el is maradhatott volna.

És mindezek után mi az eredmény? Hogy megtudjuk, hogy a *Verdad sospechosa* és az *Amar sin saber á quién* jobb vigjátékok mint utánzataik, a *Menteur* és *La Suite du Menteur*? Olyan könyv ez, amely ellen fel fog lázadni a francia nemzeti önértzet. Mert ami spanyol hatást egész bizonyosan ki lehet mutatni, teszem a *Cid*-ről s az épp most említett két vigjátékról, meg a *Don Sanche d' Aragon*-ról, azt maga Corneille sem tagadta s azóta mint köztudomású tény, francia kritikusok által is konstátálva van. A többire nézve pedig, hogy pl. Corneillenek már a *Cid* előtt kellett ismernie a spanyol színiköltőket, hogy *Polyeucte a Los dos amantes del cielo*-val és *El José de las mujeres*-szel, *Sertorius* meg *En esta vida . . .* és *La vida es sueño* drámai költeményekkel mutat hasonlóságokat, a legjobb esetben csak *valószínűségi* argu-

mentumokat hozhat fel Huszár Vilmos. Meg arra mit mondjanak a francziák. mikor a *Médée* híres „*Moi*“-ját s a *Horace* nem kevésbé bálványozott „*Qu'il mourût*“-jét is el akarja vitatni Corneilletől!

Bocsásson meg Huszár úr, hiába hangoztatja a pártatlanságot, a sorok közül akárhány helyt ki lehet olvasni, hogy ő nála is megvan, bár igen ügyesen leplezve, az általa annyit kárhoztatott „*prévention de la critique*“ — még pedig a spanyolok iránt! Olvassuk csak el kissé figyelmesen a II. fejezet kezdetét.

Mi teljesen részrehajlatlanul fogjuk elbírálni a kérdést — úgymond, — mert mi magyarok vagyunk. Senki minket még eddig nem nevezett „franzosenfresser“-eknek. Nincs okunk gyűlölni az egykor oly dicső spanyol irodalmat sem: sőt mi több, mi bizonyos hálával tartozunk a spanyoloknak, és *mi leszünk az első, akik ezt a tartozást lerójuk*. Spanyolország és Magyarország története, egy bizonyos korszakban, szembeszökő analogiát mutatnak, értve a törökök és az arabok ellen folytatott százados küzdelmeket. Uralkodóink is voltak egy időben közösek. Spanyolok jártak a mi földünkön és minket igen dicsérték, hogy milyen hatalmas és lovagias nemzet vagyunk, így Mariana a történetíró (lásd az 51. lap jegyzeteit). A spanyol drámaírók is sűrűn szerepeltették a magyarokat és merítették Magyarország történetéből, maga Lope, Calderón, Guillén de Castro, Mira de Amescua stb.

Huszár Vilmos — mint mások is sokan — úgy találja, hogy a francziák Corneillet igen magas piedesztálra helyezték, csak ebből akart valamit elvenni. S ez sikerült is őneki — a spanyolok, de nem a francziák előtt.

A fenti sorok még akkor íródtak, mikor nem jelent meg Brunetière Ferdinándnak bírálata a könyvről. Ez az európai hírfé kritikus huszonnyolcz oldalt szentelt Huszár Vilmosnak a *Revue des deux Mondes*-ban. Rendes szokása szerint, alkalmat vesz magának arra, hogy a maga nézeteit is elmondja a megjegyzések, az észrevételek mellett. Hosszú és rendkívül érdekes fejtegetése oda konkludál, hogy ha Corneille kölcsönzött is a spanyoloktól, átöntötte a maga stílusába, amit átvett. Az nem

Calderon, nem Lope de Vega többé, hanem Corneille. Mert az író éppen a stílus teszi: a klasszikus író azért klasszikus, mert bír azzal az adománnyal, hogy úgy tudja kimondani, amit akar, ahogyan azt kimondani egyedül lehet. Rotrounak, Mairetnek, Tristannak ugyanaz a szókincse, a mondatkötése, a verselése és mégsem klasszikus írók, mert csak mellette, mögötte, fölötte, alatta vagy körülötte maradnak annak a gondolatnak, melyet ki akarnak mondani. Huszár álláspontját hibáztatja, mert nem elég emelkedett, mert úgy fogja fel a kérdést, mintha az csak a francia és a spanyol irodalmat érdekelné: pedig ez az összehasonlító irodalomtörténet körébe tartozó kérdés. És hogy Huszár a mérleget a spanyolok javára fogja dönteni, abban Brunetièrre sem kételkedett De igaz elismeréssel emel kalapot beható tárgyismerete, odaadó buzgalma és komoly törekvése előtt, amit a szórványosan előforduló részlethibák sem csökkenthetnek.

Ha aztán Huszár Vilmos könyve mégsem az, amit vártunk, oka -- melyet maga is kiemel -- hogy Corneilletől s a korabeli spanyol drámától pár század választ el s hacsak egyenes utánzásról, vagy esetleg fordításról nincs szó, bajos *ma* megállapítani, mi igazi kölcsönzés, mi csak látszólagos. A mű azonban határozott nyereség, ezt el nem tagadhatja senki, és becses adatainak sokat köszönhet még a későbbi kritika is.

Szabó Károly.
